

Robovi, stičišča in utopije prijateljstva

Akademija za umetnost v Vilni je leta 2021 razpisala poziv za oddajo konferenčnih prispevkov na temo »Umetnost onkraj politike: Afrika in 'druga' Evropa v času hladne vojne«. Namen mednarodne konference je bilo raziskovanje transkontinentalnih kulturnih odnosov, reprezentacij in imaginacije, ki so se pojavljali in razvijali med afriškimi državami ter vzhodno in srednjo Evropo v času hladne vojne. A dober mesec pred konferenco, v začetku maja leta 2022, je s strani organizatorjev prišlo sporočilo o odpovedi. Pojasnili so, da je izvedbo znanstvene konference v zastavljenih organizacijskih okvirih onemogočil vpliv vojne v Ukrajini na varnostna vprašanja v regiji. Ker je bil razpis objavljen še v času krize zaradi covida-19 in je bila možnost hibridnih srečanj že vnaprej predvidena, slednje za večino predavateljev ni pomenilo kakih večjih ovir. A kot se je izkazalo, niso zgolj prilagodili formata izvedbe konference, temveč je bila ta zaradi razkola znotraj znanstvenega organizacijskega odbora v celoti odpovedana. Člani odbora so imeli namreč nasprotna mnenja o tem, kako obravnavati akademske odnose z afriškimi državami, ki so se – sklicujoč se tudi na politiko neuvrščenosti in z navajanjem nevtralnosti – vzdržale uvedbe sankcij proti Rusiji. Ker se je spor v akademski skupnosti preselil s kulturnega področja na politično prizorišče, je Akademija za umetnost v Vilni sprejela presenetljivo drastično odločitev.

Pri vsem skupaj je izredno zanimiva uporaba besede *onkraj* v naslovu konference. Ta namreč izraža položaj na drugi (po navadi oddaljeni, potencialno presegajoči) strani česa. V danem primeru naj bi torej razpravljali o umetnosti, ki *presega* politiko, *je na drugi strani* politike. A če kaj, je prav politika z rusko kolonialno vojno v Ukrajini ponovno neposredno zarezala v evropsko akademsko skupnost, saj se ta ni bila pripravljena soočiti s suvereno, emancipatorno in *neuvrščeno* politično odločitvijo številnih afriških držav. Obe odločitvi: ostati zunaj in zavrniti dejstvo, da nekdo ostaja zunaj, sta v hipu postali

radikalno politični. Slednje spomni na tezo Jacquesa Rancièra o emancipaciji. Emancipacija se po njegovem začne, ko podvomimo o nasprotju med »gledati« in »delovati«, ko razumemo, da očitnosti, ki strukturirajo razmerja med »povedati«, »videti« in »narediti«, tudi same pripadajo strukturi gospodovanja in podvrženosti. Začne se, ko razumemo, da je tudi gledanje akcija, ki potrjuje ali preoblikuje tako porazdelitev položajev. Rancière torej trdi, da je naša pozicija zunanjega opazovalca (inter)aktivna, in to utemelji na predpostavki, da se v videno zapletamo z lastnim naborom vednosti in tako aktivno soustvarjamo svoj pogled nanj.¹ Iz danega je mogoče sklepati, da ni nevtralne pozicije, kot ni pozicije onkraj. A prav zato je treba nenehno vzpostavljati dialog in vezi zunaj dominantnih paradigem, saj so nam te vsakič znova vsiljene. Šele ko dopustimo proces dekolonizacije in možnost emancipacije, dopustimo tvorjenje podlage za kritično analizo modernosti. Modernosti, na katero številni sodobni kritiki² gledajo kot na vsiljen projekt zahodne *civilizacijske* politike. Dopuščanje kritike in emancipatorne misli je toliko bolj ključno, ker omogoča, da zamajemo dominacijo zahodne epistemologije in estetike, ki se še vedno osredišča v evrocentризmu in antropocentризmu. Madina Tlostanova in Tony Fry sta mnenja, da smo prišli do točke, ko si »nepolitičnosti ne moremo več privoščiti, in sicer v temeljnem ontološkem, in ne zgolj instrumentalnem smislu.«³

In ker živimo v svetu sprememb, preobratov, konfliktov in ne nazadnje raznolikih politik, bi morali kulturi in umetnosti vsakič znova dati priložnost, saj ju lahko prepoznavamo in interpretiramo kot prevečkrat spregledan, a poveden simptom. Simptom, ki je pogosto izmikajoče se narave, a prav na tem temelju lahko, paradoksalno, sooča obstoječe in prevladujoče kulturnopolitične naracije. V aktualnem kontekstu je čas gibanja neuvršenih iz druge polovice 20. stoletja toliko pomenljivejši, saj je bil nedvomno katalizator procesov dekolonizacije od šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Med drugim je uokvirjal tudi artikulacijo kulturnih potreb in kulturnih politik neuvršenih držav ter ustvarjal nove institucionalne mehanizme in nove modele oziroma prakse kulturne izmenjave, kar je na globalnem kulturnem in umetniškem polju znotraj gibanja neuvršenih povzročilo več prelomov.

V znanstveni monografiji *Robovi, stičišča in utopije prijateljstva. Spregledane kulturne izmenjave v senci politike* slednje nedvoumno izpostavimo. Z monografijo odpiramo interdisciplinarno diskusijo in kritično refleksijo z različnih (teoretičnih in praktičnih) zgodovinskih, umetniških, oblikovalskih, etnografskih, kulturnih in socioloških področij ter s tem povezujemo stroke in področja, ki v

1 Rancière, *Emancipirani gledalec*, str. 13 in 16.

2 Gl. Rolando Vázquez, Manuhua Barcham, Arturo Escobar, Madina Tlostanova, Tony Fry.

3 Tlostanova in Fry, *A New Political Imagination*.

prostoru kulturne izmenjave pogosto delujejo povezano, v akademskih krogih pa preredko prestopajo meje. Pričujoča monografija načrtno gradi na iskanju občnih stičišč naštetih področij, pri čemer besedila vzpostavljajo kumulativen miselni temelj, a ga hkrati nenehno prečijo in tako ustvarjajo nove povezave, nova znanja. Se pa miselni preplet ne ustavi zgolj tu. S tem ko avtorji prečijo ustaljeno, ustvarjajo diskontinuiteto, katere učinek je tvorjenje zmožnosti za spremenjen način mišljenja in delovanja, pa tudi za drugačno razumevanje potencialno emancipatornih učinkov polpretekle zgodovine.

Večji del prispevkov izraša iz najnovejših teoretičnih raziskav, ki jih avtorji izvajajo v okviru raziskovalnega projekta Modeli in prakse mednarodne kulturne izmenjave Gibanja neuvrščenih: raziskovanje prostorsko-časovnih kulturnih dinamik, financiranega s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Te dopolnjujejo raziskave, ki zaznamujejo in določajo tako polpreteklo kot aktualno stanje v umetnosti, pri čemer obravnavajo teoretične pojave, ki nas vodijo k nenehnemu preizpraševanju o tem, kako nujna je razširitev umetnostnega polja. Besedila temeljijo na bogatem arhivskem gradivu iz domačih arhivskih zbirk: Arhiva Republike Slovenije, Arhiva Mednarodnega grafičnega likovnega centra, Arhiva Slovenskega etnografskega muzeja ter Arhiva Muzeja za arhitekturo in oblikovanje, pa tudi tujih arhivskih zbirk: Arhiva Jugoslavije, Diplomatskega arhiva Ministrstva za zunanje zadeve Srbije, Muzeja Jugoslavije in Arhiva oblikovanja Univerze v Brightonu.

V začetnem delu monografije širši okvir kulturnega sodelovanja (in tudi njegove odsotnosti) neuvrščenih držav znotraj jugoslovanske politike poglobljeno obravnavajo Aleš Gabrič (predvsem skozi vidik delovanja Zavoda SR Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje), Jure Ramšak (z osredotočenostjo na posredniško vlogo jugoslovanske diplomacije pri ustvarjanju transkulturnih vezi), Nadja Zgonik (ko v kontekstu postkolonialnih raziskav v širšo politično sliko vpelje preizpraševanje o praksah kulturne politike neuvrščenih) ter Daša Tepina (ki s konceptom utopije predlaga paradigmo za preučevanje umetniških praks, stičišč in vizualnih kulturnih izmenjav v času jugoslovanskega gibanja neuvrščenih).

Okvir postkolonialnih raziskav in kulturnega sodelovanja v nadaljevanju nadgradijo Petja Grafenauer, Barbara Predan in Tina Palaić ter ga opredmetijo skozi izbrane praktične primere in dogodke. Na primeru kubanske grafike Félixá Beltrána Petja Grafenauer osvetli pomen in vlogo umetnosti iz držav gibanja neuvrščenih na Mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani. Barbara Predan pokaže na vpliv in učinke jugoslovanskega gibanja neuvrščenih in delavskega samoupravljanja, ki so se s pomočjo jugoslovanskih oblikovalcev zgodili v mednarodnem svetu združenj industrijskih oblikovalcev (ICSID). Tina Palaić pa v

svojem besedilu osvetli posameznike, ki so v obdobju gibanja neuvrščenih pripomogli k nastanku zunajevropskih muzejskih zbirk v slovenskih muzejih, predvsem v Slovenskem etnografskem muzeju in v njegovi dislocirani enoti, Muzeju neevropskih kultur v dvorcu Goričane.

Teoretično-metodološki del s članki Toma Staniča, ki preizprašuje odnos med idejo in konceptom, Uršule Berlot Pompe, ki se ukvarja z dekonstrukcijo umetnosti in umetnosti nematerialnega v drugi polovici 20. stoletja, ter Petre Černe Oven, ki predstavi metodološke načine vizualiziranja znanstvenih vsebin, ustvarja smiseln preplet med obema vsebinskima sklopoma. Znanstveno monografijo zaključí Mitja Velikonja z analizo likovnih daril neuvrščenih držav predsedniku SFRJ Josipu Brozu. Na teoretskih in metodoloških izhodiščih (vizualne socialne semiologije in Hallove teorije reprezentacije) se Velikonja v besedilu ukvarja z reprezentacijsko funkcijo daru v diplomatskem protokolu. S tem pa se monografija na pomenljiv način vrne na začetek, k ideji preizpraševanja epistemičnega kolonializma in nujnosti slišanja glasov z navidezne periferije. Povedano drugače, pripelje nas do podob prijateljstva med državami, ki so svojo neuvrščeno pot utemeljile na načelih miroljubnega sobivanja ter kulturne in znanstvene izmenjave. Pričujoče delo bo bralcem v večini primerov prvič osvetlilo spregledane, a za razumevanje današnjega konteksta nujne odnose, ki vsakič znova soočajo obstoječe in – kot je zelo jasno pokazala odpadla konferenca v Litvi – prevladujoče kulturnopolitične naracije.

Ljubljana, 2. 5. 2022

*Dr. Barbara Predan,
vodja raziskovalnega projekta Modeli in
prakse mednarodne kulturne izmenjave
Gibanja neuvrščenih: raziskovanje
prostorsko-časovnih kulturnih dinamik*